

18175 KARAMUSTAFA, Ahmet T. Islamisation through
the lens of the *Saltuk-name*. *Islam and Christianity* 050434
in medieval Anatolia. Ed. A.C.S. Peacock, Bruno De
Nicola and Sara Nur Yıldız. Farnham: Ashgate, 2015,
pp. 349-364.

30 Nisan 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Islam and Christianity in Medieval Anatolia

Edited by

A.C.S. PEACOCK
BRUNO DE NICOLA
SARA NUR YILDIZ

University of St Andrews, UK

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Don. No:	242548
Tas. No:	291 ISL-C

ASHGATE

Surrey, 2015

242548

(050434)

Ebülhazır Rm.

26 Temmuz 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Chapter 15 Islamisation through the Lens of the *Saltuk-name*

Ahmet T. Karamustafa

A marked increase in the production and dissemination of Arabic, Persian, and Turkish popular literatures took place during the thirteenth, fourteenth and fifteenth centuries. An extremely rich body of oral popular literature (romances/epics, cycles of tales, popular hagiographies) in the three major Middle Eastern Islamic languages appear to have been recorded in writing for the first time in this period.¹ In the process, old genres were refashioned, new genres emerged, and written popular literary traditions developed side by side existing oral tales and epics. This corpus of popular literature, which preserved its vitality and continued to grow well into the modern period, is without doubt the richest mine of information on popular beliefs and habits of thinking in premodern Middle Eastern Muslim communities. The present chapter is an attempt to explore the conceptions of and knowledge about Islam that are reflected in one major exemplar from this wider corpus, the *Saltuk-name*.

Methodological Observations

Any attempt to study aspects of premodern Muslim popular cultures on the basis of popular literary texts is hampered by several difficulties. First and foremost among such obstacles is the confusion that surrounds the use and definition of the term 'popular'.² Without engaging the multiple debates that

¹ For detailed surveys and general observations for Arabic, see Peter Heath, 'Arabische Volksliteratur im Mittelalter', in *Orientalisches Mittelalter*, ed. Wolfhart Heinrichs with the contribution of J. Christoph Bürgel (Wiesbaden: AULA-Verlag, 1990), 423-39, and Charles Pellat, 'Hikāya', EI²; for Persian, Jirí Cepjek, 'Iranian folk-literature', in *History of Iranian Literature*, ed. Jan Rypka (Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 1968), 607-709; J.T.P. de Bruijn, 'Die Persische Volksliteratur im Mittelalter und ihr Verhältnis zur klassischen Literatur', in *Orientalisches Mittelalter*, 465-74; and William Hanaway, 'Formal Elements in the Persian Popular Romances', *Review of National Literatures* 2, no. 1 (1971): 139-60; and for Turkish, Pertev Naili Boratav (with contributions by İlhan Başgöz and Helga Upplegger), 'Die Volksliteratur', in *Philologiae Turcae Fundamenta*, vol. 2 (Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1965), 1-170 and idem, 'Hikāya, iii. The Narrative Genres of Turkish Literature and Folklore', EI² as well as Barbara Flemming, 'Das Verhältnis von Hoch- und Volksliteratur im Türkischen', in *Orientalisches Mittelalter*, 475-81.

² A valuable and still useful survey of scholarly views on popular culture from different disciplines is *Approaches to Popular Culture*, ed. C.W.E. Bigsby (Bowling Green, OH: Bowling Green University Popular Press, 1976). Not represented in this collection are debates within the discipline of history of religions, for which see Catherine Bell, 'Religion and Chinese Culture:

349-364

pebülhoş Rumi

08 OCAK 1996

- Saltukname

180466 SALTUKNAME

YÜCE, Kemal : Saltuk - Nâme " Tarihi , Dini ve Efsanevi Unsurlar, İZMİR /1983,

Ege Ü. Ed. Fak. Türk Dil ve Edebiyatı Bölümü
v+394+VIII (Bir harita) s. (EFK.N.5) Doktora

AKALIN,

Haluk Şükrü, "Saltukname, İnceleme - Metin", Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Danış-
man: Doç. Dr. Mertol Tulum), İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
1987, 555 S.

25 MAYIS 1993

- Saltukname

Peyman Karıncıgil

SALTUKNAME
S

YÜCE,

Kemal (Yrd. Doç. Dr.), Saltukname, Tarihi, Dini, Efsanevi Unsurlar, Ankara:
Kültür Bakanlığı Yayınları, 1987, 387 - 11 S.

25 MAYIS 1993

Saltukname

6 ULUN 1993

700

699

Tarih Ent. T. 685

T 687

180466 - Saltukname

19 NISAN 1993

"Saltuk-nâme' Tarihi, Dinî ve Efsanevî Unsurlar." Kemal Yüce. Doktora Tezi. Ege
Üniversitesi., 1983.

“Saltuk-Nâme”nin Yeni Bulunan Altıncı Nüshası Üzerine

MAKUL KAYITLI KÜTÜPHANE
SARAYI
15 EYLÜL 1998

Necati DEMİR

Sivas Cumhuriyet Lisesi
Edebiyat Öğretmeni

Türk edebiyatının değerli mahsüllerinden biri olan *Saltuk-Nâme*, Sarı Saltuk isimli bir Türk bahadırının mankıbelerini anlatan destanî mahiyetteki hikâyelerdir. Bu hikâyeler halk arasında öteden beri rağbet görerek anlatılmakta iken Cem Sultan'ın dikkatini çeker ve Ebu'l-Hayr Rûmî'yi, derleyerek bir kitap haline getirmesi için görevlendirir. Rûmî, Anadolu ve Rumeli'yi yedi yıl dolaşarak bu hikâyeleri anlatanları bulur, onlardan dinlediklerini bir kitap haline getirerek Cem Sultan'a takdim eder.¹ Ancak hikâyelerin metinleri yakın zamana kadar bulunamadığından konu ile ilgili bilgilere seyahat-nâmelerde ve tarihî kaynaklarda rastlanmaktaydı. Sağlıksız ve çelişkili olduğundan bu bilgilerden yeterli malûmat elde edilemiyordu.

Bu müphemliği ortadan kaldırma, ilk defa İ.H. Uzunçarşılı'ya nasib olmuştur.² Uzunçarşılı, 1930'larda İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nin kitapları arasında bir *Saltuk-Nâme* nüshası bulur. Abdülbaki Gölpınarlı da bu yazma nüshayı 1936 yılında tanıtır ve bu hikâyelerin yazılış tarihinin 1474-1480 olduğunu ileri sürer.³

Şu ana kadar Ebu'l-Hayr Rûmî'nin kendi el yazısı ile yazdığı asıl *Saltuk-Nâme* nüshası bulunamamıştır. Bulunan yazmaların ise Rûmî'nin yazdığı nüshadan daha sonra istinsah edilmek suretiyle çoğaltıldığı anlaşılmaktadır.

Saltuk-Nâme'nin Bilinen Nüshaları

Kültür ve dil tarihimiz açısından mühim bir yeri haiz olan *Saltuk-Nâme*'nin şu ana kadar beş nüshası tesbit edilmiştir. Bunlar:

1- İ. H. Uzunçarşılı'nın Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunduğu ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın tanıttığı nüsha. Eser, kütüphanenin Hazine Bölümü 1612 numarada kayıtlı olup 618 sayfa ve üç ciltten oluşmaktadır. Baştan eksik olan nüsha 1591 yılında istinsah edilmiştir.

2- Dr. Müjgan Cunbur'un Millî Kütüphane'de bulunduğu nüsha ise hâlen aynı kütüphanede olup Yazma Eserler Bölümü 64 numarada kayıtlıdır. 283 yapraktan oluşan eser baştan ve sondan eksiktir, istinsah tarihi belli değildir.

3- Bor'daki Halil Nuri Bey Kütüphanesi'nde bulunan nüsha 17292 numarada kayıtlı olup 2 ve 3. cildi

14 EKİM 1991

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	11696
Tasnif No. :	298-22 HAY-5

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI/1122
Klâsik Eserler Dizisi/11

Saltuknâme 180466

Ebül Hayr-i Rûmî
SALTUK-NÂME
III

Hazırlayan
Doç. Dr. Şükrü Halûk AKALIN

Ankara - 1990

Türkiy - Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi İstüphanesi	
Kayıt No. :	11696
Tasnif No. :	396.22 HAY.5

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI/1122
Klâsik Eserler Dizisi/11

Ebû'l-Hayr Rûmî

50434

Ebül Hayr-i Rûmî

SALTUK-NÂME

III

Hazırlayan
Doç. Dr. Şükrü Halûk AKALIN

Ankara - 1990

SONUÇ

Türk kültürünün temel kaynakları içerisinde halk hikâyelerinin önemli bir yeri vardır.

Bugün "aşık" adını verdiğimiz sanatçılar tarafından 15. asırdan itibaren yaratılarak yayılmıştır.

Zaman içerisinde eski destan geleneğinin yerini alan halk hikâyeleri nazım nesir karışıktır ve nazım kısımları saz eşliğinde belirli bir makama göre söylenir.

Halk hikâyeleri, araştırmacılar tarafından çeşitli açılardan ele alınarak değişik şekillerde tasnif edilmiştir. Bunlardan konularına göre hikâyeler ikiye ayrılır: Kahramanlık ve aşk konularını işleyen hikâyeler.

Hikâyelerin belirli bir plânı vardır ve gelenek çerçevesi içerisinde icra edilir.

Halk hikâyeleri, tarihî gelişim içerisinde ve değişik coğrafyalarda kam, bahşi, ozan, aşık, meddah gibi isimler alan şahıslar tarafından icra edilirler.

Teknolojik gelişme neticesi halk hikâyeciliğine olan alâka eski yıllara göre azalmış olmakla birlikte bilhassa Erzurum ve Kars çevresinde devam etmektedir.

Halk hikâyelerinin anlatıldığı zaman, yer ve çevre görünüşte farklı olmakla birlikte temelde bir bütünlük arzeder.

Halk hikâyeleri köy odalarında, konaklarda, kahvelerde, büyük av partilerinde, törenli ve törensiz düğünlerde bilhassa kış ve ramazan gecelerinde söylenir.

Hikâye, hikâye anlatıcısı ve dinleyici arasındaki uyum çok önemlidir. Usta bir anlatıcı daima bu hususu dikkate almak zorundadır. Hikâye anlatıcısının başarısı, geleneği bilmesine, hikâyeye hakim olmasına, yerini ve dinleyicisini iyi seçmesine bağlıdır.

Aynı zamanda bir aktör gibi olması gereken anlatıcının dinleyiciye hakim olabilmesi için jest ve mimiklerin yanında mendil, sopa, saz, sandalye gibi çeşitli malzemeden faydalanması, dinleyicinin sosyal ve kültürel yapısını dikkate alması gerekmektedir.

SALTUK-NÂME'NİN YENİ BULUNAN NÜSHALARI ve BAZI DÜŞÜNCELER

Dr. Şükrü Halûk AKALIN

13. yüzyıl alp-erenlerinden *Sarı Saltuk* ve onun menkıbelerinin yer aldığı *Saltuk-nâme* üzerine yapılan araştırmalarda, son zamanlarda gözle görülür bir artış meydana gelmiştir.

Ebü'l-Hayr-ı Rûmî'nin *Saltuk-nâme*'sinin birinci nüshasının bulunduğu 1936 yılına kadar *Sarı Saltuk* hakkındaki bilgiler, *İbn Batuta*'nın seyahatnâmesinden, *Hacı Bektaş-ı Velî Velâyet-nâmesi*'nden, *Evlîya Çelebi Seyahat-nâmesi*'nden ve çeşitli tarihi kaynaklardan elde edilmekteydi. Bu kaynaklardaki bilgilerin çoğu zaman birbirine ters düştüğü de görülmüyordu.

Abdûlbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre*, *Hayatı*¹ adlı eserini hazırlarken, Prof. Dr. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Gölpınarlı'ya Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bir *Saltuk-nâme*'nin bulunduğunu haber verir. *Sarı Saltuk*'un *Tapduk* ile olan münasebetini ve *Sarı Saltuk*'un hayatını eserinde çeşitli kaynaklardan faydalanarak ele almış olan Gölpınarlı, kitabının "İlaveler" bölümünde *Saltuk-nâme*'nin bu ilk nüshasını araştırmacılara tanıtır.

Saltuk-nâme'nin bulunmasından sonra eser üzerinde çeşitli araştırmalar yapılır ve pek çok ilim adamı eserden faydalanır:

Prof. Dr. Fuat Köprülü² ve Prof. Dr. A. Sadık Erzi³, *Saltuk-nâme*'yi çeşitli araştırmalarda ele almışlardır.

Dr. Orhan Köprülü, hazırlamış olduğu doktora tezinde *Saltuk-nâme*'yi tarihî bakımdan ele almış ve eserin bir özetini vermiştir⁴.

1 Abdûlbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre, Hayatı*, İstanbul, 1936

2 Prof. Dr. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1976

3 Prof. Dr. A. Sadık Erzi, *Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar*, TTK, Belleten, s. 56, sf. 599, Ankara, 1950

4 Dr. Orhan Köprülü, *Tarihi Kaynak Olarak 14. ve 15. Asırlarda Bazı Türk Menkıbeleri*, İst. Üniv. Edb. Fak. Tarih Bl. Doktora tezi, 512, 1951

Türk Kültürü Araştırmaları,

c. XXVI/2 (1988) Ankara, s. 229-234.

10 MAYIS 1993

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

ŞALTUK - NÂME

FAHİR İZ

Tarihi kişiliği tamamen destanlaşmış olan Şarı Şaltuk ya da Şaltuk'ın varlığını İbn Battuta ile Yazıcıoğlu 'Alî gibi bir çok kaynaklardan biliyoruz¹.

XIII. yüzyılın bu derviş-gaazisi, Hacı Bektaş ve Otman Baba velâyetnâmelerinde de anıldığı gibi, Evliyâ Çelebi *Seyâhatnâmesi*'nin türlü yerlerinde de kendisine yer veriliyor².

Şarı Şaltuk'un Rumeli'ye geçişi, dini yaymak için giriştiği efsanevi faaliyetler, bir çok yerlerdeki mezarları, özellikle Dobruca'da Baba-dağı'ndaki mezarı da bu kaynaklarda anılıyor.

Son yüzyıl içinde, bir çok bilgin, bu derviş-gaazi'nin tarihi kişiliğini araştırmış ve tartışmıştır³.

Şarı Şaltuk'un, efsanevi hayatının yazılı bir hikâyesi ya da hikâyeleri bulunduğu bu kaynakların bazılarında ima edilmiş, ya da, Evliyâ Çelebi'de olduğu gibi, açıkça zikredilmiştir⁴.

Fuad Köprülü, 1943'de yayınlanan *Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları* adlı araştırmasının bir notunda V. D. Smirnov'un *Menâkıb-ı Gazavât-ı Sulhân Şarı Şaltuk Gâzi* adlı bir yazmayı görmüş olduğunu zikrediyor⁵. Şimdi Sovyetler Birliği'nde bulunması muhtemel olan bu yazmayı tesbit etmek, yazık ki, mümkün olamadı.

Şaltuk - Nâme'nin bilinen tek tam yazması Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine kütüphanesinde 1612 numarada kayıtlı nüshadır⁶. Millî Kü-

¹ Fahir İz, *Saltuk - Name, Ebu'l Hayr Rumi'nin sözlü rivayetlerden topladığı Şarı Saltuk menakibi*, Harvard Üniversitesi Basımevi, 1974, Önsöz.

² Aynı yer.

³ Aynı yer.

⁴ Aynı yer.

⁵ Fuad Köprülü, *Anadolu Selçukluları Tarihin Yerli Kaynakları*, Belleten 27 (1943), s. 431, n. 2.

⁶ Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Kataloğu II*, İstanbul 1961, s. 294.

02 TEMMUZ 1993

TT Gr.: Tahsin Banguoğlu, *Türkçe'nin Grameri*, İstanbul 1974.

TT III: W. Bang - A. von Gabain, "Türkische Turfan-Texte III", SBAW, Phil. -hist. Kl. 1930, XIII, Berlin 1930, s.183-211.

TT V: W. Bang - A. von Gabain, "Türkische Turfan-Texte V", SBAW, Phil. -hist. Kl. 1931, XIV, Berlin 1931, s.323-356.

TT VI: W. Bang - A. von Gabain - G.R. Rachmatı, "Türkische Turfan-Texte VI. Das buddhistische Sutra Sakiz Yükmek", SBAW, Phil. -hist. Kl. 1934, X, Berlin 1934, s. 93-192.

TT VII: G.R. Rachmatı, "Türkische Turfan-Texte VII", ABAW, 1936, 12, Berlin 1937, s.290-411.

U III: F.W.K. Müller, "Uigurica III", ABAW, Phil.-hist. Kl. 1922, 2, Berlin 1922, s. 3-93.

bk : bakınız!

c. : cilt

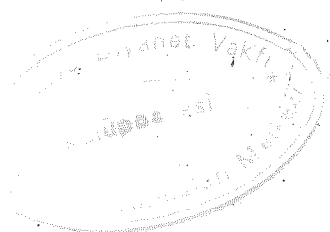
D : doğu

G : Güney

krş.: karşılaştırınız!

s. : sahife

v.d.: ve devamı

TÜRK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI

yıl: XXXII / 1-2 (Ankara-1994) s. 63-87

[Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ'a ARMAĞAN]

MADDE FATİRLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN
11 TEMMUZ 1996

EBÜ'L-HAYR-I RÛMÎ'NİN SALTUK-NÂME'Sİ

Doç. Dr. Şükrü Halûk AKALIN

Anadolu Türk destanlarından Saltuk-nâme; XIII. yüzyıl alpenlerinden Sarı Saltuk'un hayatını, savaşlarını ve çeşitli kerametlerini konu almaktadır. Eserde, Sarı Saltuk'un menkıbelerinin yanı sıra, dönemin önemli kişilerinin menkıbeleri ve bu kişilerin Sarı Saltuk ile olan münasebetleri de anlatılmaktadır. Sarı Saltuk'un menkıbelerini XV. yüzyılda Ebü'l-Hayr-ı Rûmî halk ağzından derleyerek yazıya geçirmiş ve üç ciltlik Saltuk-nâme'yi meydana getirmiştir.

Bu yazımızda, önce Sarı Saltuk'un destanî şahsiyeti üzerinde kısaca duracak, destanın yazıya geçirilişine ve eserin elde bulunan nüshalarına temas edeceğiz. Destanı; konu, zaman, mekân ve şahıslar yönünden ele aldıktan sonra, eseri dil ve üslûp açısından inceleyeceğiz.

Bir destan kahramanı olarak Sarı Saltuk

Sarı Saltuk, Anadolu ve Rumeli'nin fethi esnasında gazalara katılan, kahramanlığı ve velâyeti ile daha yaşarken efsanevî bir şahsiyet haline gelen müstesna bir Türk kahramanıdır. Hayatı etrafında teşekkül eden menkıbelere, diğer gazi ve velîlerin menkıbeleri de karışmıştır¹. Bu sebeple Sarı Saltuk'un gerçek hayatı ile ilgili bilgileri elde etmek son derece güçleşmiştir.

Tarihî kaynaklarda yer alan Sarı Saltuk ile ilgili bilgiler Sarı Saltuk'un gerçek hayatını ortaya koyacak mahiyette değildir². Gerçek hayat ile menkıbevi hayat iç içe geçmiştir. Üstelik tarihî kay-

1. Sarı Saltuk hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Franz Babinger, "Sarı Saltuk Dede" Mad., İslâm Ansiklopedisi, C. 10, s. 220; Yrd. Doç. Dr. Kemal Yüce, Saltuk-nâme'de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, Ankara, 1987, s.20-100; Şükrü Halûk Akalın, "Ebülhayr Rûmî" Mad. TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 10, s. 360.

2. Şükrü Halûk Akalın, Saltuk-nâme I (İnceleme-Metin), doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1987, s. VII-XX. Tezin metin bölümü Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, Saltuk-nâme I, hazırlayan Dr. Şükrü Halûk Akalın, Ankara, 1987; 1988'de ikinci cilt, 1990'da ise üçüncü cilt yayımlanmıştır.

+ EBÜ'L-HAYR-I RÛMÎ'NİN SALTUK-NÂME'Sİ

Şükrü Halûk AKALIN

Anadolu Türk destanlarından *Saltuk-nâme*, XIII. yüzyıl alp-erenlerinden Sarı Saltuk'un hayatını, savaşlarını ve çeşitli kerametlerini konu almaktadır. Eserde, Sarı Saltuk'un menkıbelerinin yanı sıra, dönemin önemli kişilerinin menkıbeleri ve bu kişilerin Sarı Saltuk ile olan münasebetleri de anlatılmaktadır. Sarı Saltuk'un menkıbelerini XV. yüzyılda Ebü'l-Hayr-ı Rûmî halk ağzından derleyerek yazıya geçirmiş ve üç ciltlik *Saltuk-nâme*'yi meydana getirmiştir.

Tebliğimizde, önce Sarı Saltuk'un destanı şahsiyeti üzerinde kısaca duracak, destanın yazıya geçirilişine ve eserin elde bulunan nüshalarına temas edeceğiz. Destanı; konu, zaman, mekân ve şahıslar yönünden ele aldıktan sonra, eseri dil ve üslûp açısından inceleyeceğiz.

Bir destan kahramanı olarak Sarı Saltuk

Sarı Saltuk, Anadolu ve Rumeli'nin fethi esnasında gazalara katılan, kahramanlığı ve velayeti ile daha yaşarken efsanevî bir şahsiyet hâline gelen müstesna bir Türk kahramanıdır. Hayatı etrafında teşekkül eden menkıbelere diğer gazi ve velilerin menkıbeleri de karışmıştır.¹ Bu sebeple Sarı Saltuk'un gerçek hayatı ile ilgili bilgileri elde etmek son derece güçleşmiştir.

Tarihi kaynaklarda yer alan Sarı Saltuk ile ilgili bilgiler Sarı Saltuk'un gerçek hayatını ortaya koyacak mahiyette değildir². Gerçek hayat ile menkıbevi hayat iç içe geçmiştir. Üstelik tarihi kaynakların Sarı Saltuk hakkında verdikleri bu bilgilerin bazen birbirleriyle çeliştiği de görülmektedir.³

1 Sarı Saltuk hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yrd. Doç. Dr. Kemâl Yüce, *Saltuk-nâme'de Tarihi, Dini ve Efsanevi Unsurlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, Ankara, 1987, s. 20-1100.

2 Şükrü Halûk Akalın, *Saltuk-nâme I (İnceleme-Metin)*, doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1987, s. VII-XX

Tezin metin bölümü Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, *Saltuk-nâme I*, hazırlayan Dr. Şükrü Halûk Akalın, Ankara, 1987. Daha sonra da ikinci ve üçüncü cilt yayımlanmıştır: Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, *Saltuk-nâme II*, hazırlayan Dr. Şükrü Halûk Akalın, İstanbul, 1988; Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, *Saltuk-nâme III*, hazırlayan Doç. Dr. Şükrü Halûk Akalın, Ankara, 1990

3 agt, s. XIII

TÜRK DİLİ ARAŞTIRMALARI YILLIĞI
BELLE TEN 1992

Ankara - 1995, s. 37-59.

16 MAYIS 1996
MADDE YATIRILDIKTAN
SONRA SELEN BORUMAN

22 NİSAN 1996

TÜRK DİLİ ARAŞTIRMALARI
YILLIĞI BELLETEN 1992
ANKARA, 1995, s. 61-66.

SALTUK-NÂME'NİN TÜRK KÜLTÜR TARİHİ BAKIMINDAN
ÖNEMİ

Kemal YÜCE

Ebu Müslimnâme, Battalnâme, Danişmendnâme ve Saltuknâme gibi eserler Türklerin Anadolu ve Rumeliye yerleşmelerini anlatan şekil bakımından destan olmamakla beraber ruh bakımından destanî özellikler taşıyan eserlerdendir. Bu eserler 1. tarihî 2. siyasi 3. sosyal 4. destanî vb. gibi birçok yönlerden ele alınıp incelenebilir. *Saltuknâme*'yi burada destanî açıdan ele alıp inceleyeceğiz. Zira *Saltuknâme*'de eski destan gelenekleri, kahramanları İslamî bir kisve altında anlatılmaktadır. Yukarıda adını zikrettiğimiz kahramanlar değişik zamanlarda değişik Türk toplulukların başkanları olarak karşımıza çıkmalarına rağmen Anadolu'nun üç ayrı bölgesini merkez edinmişlerdir. Battal Gazi Malatya, Danişment Gazi Sivas ve Tokat, Sarı Saltuk ise Sinoptan hareket eder. Bunlar içerisinde en geniş coğrafi saha Sarı Saltuk'a aittir. Bunlar Anadolu Rumeli Kırım ve Türkistan'dır. *Saltuknâme*'de bunların dışında Mısır Afrika Hindistan gibi başka yer isimlerinden de bahsedilmektedir. Zira bu destan Türklerin kurmuş olduğu en büyük devletlerden biri zamanında teşekkül etmiştir.

Bu destanın dışında Sarı Saltuk'un 1. Anadolu'da (Sinop ve Amasya civarında) 2. Rumelide (Romanya Besarabya'da) 3. Kırım'da (Sudak ve civarında) yaşadığı tarihi bilgilerle de doğrulanmaktadır.

Tıpkı coğrafi sahada olduğu gibi zaman bakımından da bu destan Sarı Saltuk'un hayatı ile sınırlı değildir. Gerek Sarı Saltuk'tan çok önce yaşamış kahramanlar gerekse daha sonraki tarihlerde yaşayan bazı şahsiyetler ve tarihî olaylar *Saltuknâme* içerisinde bütünleşmiştir.

Bu kadar geniş bir zaman ve saha üzerinde yayılmış bir destanda kültür tabakalaşmalarının olacağı pek tabiidir. Destanlar eski bir harabe üzerinde muhtelif tabakalar hâlinde inşa edilmiş şehirlere benzerler. Şehir harabelerinde bu tabakalaşma muntazam olarak görüldüğü halde destanlarda bu tarihî sıra alt üst olmuşken alt tabaka ile en üst tabaka birbirine karışmıştır. *Saltuknâme*'de bu tabakalaşma vakalarda yer ve şahıs isimlerinde açıkça görülmektedir. Türk destan geleneği bu çeşitli vaka ve şahısları bir araya getirmede

KÖPRÜLÜ, M. Fuad: (1989), *Edebiyat Araştırmaları-I*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

LÉVY-BRUHL, Lucien: (2006), *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı*, (çev. Oğuz Adanır), Ankara, Doğubati.

MAYNOGAŞEVA, V. E.: "O Traditsionnom Bitovanii Hakasskogo Geroičeskogo Eposa-Alıptih Nımah", *Uçenie Zapiski Hakasskogo Naučno İssledovatelskogo İnstituta Yazıka, Literatırı i İstorii*, vıp. XIV, No: 1, 1970, s. 93-113.

ORUŞ-OOL, S. M.: (1997), "Tuvinskie Geroičeskie Skazaniye, Tuvinskie Geroičeskie Skazaniye, (hızl. S. M. Orus-ool-vd.), Moskva, 10-38.

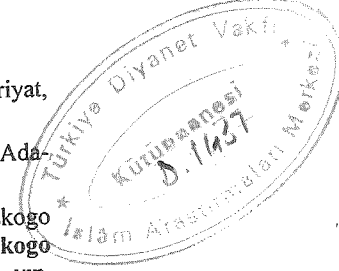
ÖZKAN, Fatma: (1997), *Altın Arıg*, Bilig Yayınları, Ankara.

RADLOFF, W.: (1994), *Sibirya'dan*, 2. c., (çev. Ahmet Temir), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

REICHL, Karl: (2002), *Türk Boylarının Destanları*, (çev. Metin Ekici), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

SAMDAN, Z. B.: (1994), "Mir Tuvinskoy Skazki", *Tuvinskie Narodnie Skazki*, Novosibirsk, s. 10-34.

Türklet Bilimi Araştırmaları, Sayı: 21, Nispet 2007 Bahar, s. 17-27

E bülhays Rûmı

SÖZLÜ KÜLTÜR, TARİHİ GERÇEK ve SALTUKNÂME ÖRNEĞİ

Dr. Birol AZAR*

ÖZ: Halk edebiyatımızın tarihî romanları sayılabilecek Battalnâme, Danişmendnâme, Müslümnâme ve Saltuknâme gibi eserler, Anadolu ve Rumeli'de Türklüğün ve Müslümanlığın yayılıp yerleşmesi bakımından oldukça önemli eserlerdir.

Tarihî, siyasî, sosyal ve destanî özellikleri bakımından pek çok açıdan incelenebilecek bu eserlerde, Türk'ün yaşam biçimi, dünya görüşü, olaylara bakışı, felsefesi çıkarılabilir.

Anahtar Kelimeler: Sözlü Kültür, Tarihî Gerçek, Tarihî Roman, Destan

Verbal Culture, Historical Reality And Sample Of Saltukname

ABSTRACT: Works such as Battalnâme, Danişmendnâme, Müslümnâme and Saltuknâme which can be counted as the historical novels of our folk literature, are quite important materials since they paved the way for being spread and becoming popular of Turkishness and Islam in Anatolia and Rumelia.

On the basis of history, politics, social and epic characteristics of the works cited above, the life style, the world view, the attitudes and the philosophy of a Turk can be inferred.

Key Words: Verbal Culture, Historical Reality, Historical Novel, Epic

GİRİŞ

Bir milletin çağlar boyu tarih sahnesinde ayakta kalabilmesini sağlayan manevi unsur, o milletin yaşayan ruhudur. Bu ruh, sendelemeye, zayıflamaya başladığı zaman, milletlerin güçsüzleştiği, gerilediği görülür.

Halk edebiyatımızın tarihî romanları sayılabilecek Battalnâme, Danişmendnâme, Müslümnâme ve Saltuknâme gibi eserler, Anadolu ve

asırdaki şahsi müşahedelerine göre verilmiş olabilir. İşte şu küçük misâl de açıkça gösteriyor ki, bu gibi tariht mahiyetteki romanlardan bile, yardımcı bir kaynak olarak, istifade edilmek imkânları yok değildir. Eğer elimizde, bu eski eserin bütün nus-halarının karşılaştırılmasıyla yapılan tenkidli bir neşir mevcut olsaydı, bu imkân, şüphesiz daha büyük olurdu.

ABU'L HAYR RÜMİ,
SALTUKNÂME
[XV. ASIR.]

Anadolu'nun alp gazi'lerine ait destanî (epik) mahiyette halk hikâyelerinin *Bağtınâme* ve *Dânişmendnâme*'yi takib eden üçüncü *cycle*'i olarak, *Saltuknâme*'yi gösterebiliriz. Anadolu'da ve bilhassa Rumeli'de müslümanlığı yayan büyük kâ aman ve velî sıfatlarıyla asırlarca tebcil olunan, şahsiyeti etrafında yalnız *müslümanlar* değil *Balkan hristiyanları* arasında bile hususî bir *culte* teşekkül eden, türk hâkimiyetinin ulaştığı birçok sâhalarda müteaddit tekyelerine, medfen ve mekamlarına, hâtıralarına tesadüf edilen *Sarı Saltuk* (Saltı, Saltık) hakkında, XIII. asır sonlarından başlayarak XIV-XV. asırlarda birçok menkabeler vücade geldiği malumdur. Daha XV. asırda, Yazıcıoğlu 'Alî'den başlayarak İbn Kemâl ve Seyyid Lokmân gibi birtakım osmanlı tarihçileri tarafından menkabelerinden bahsolunan, ve XVII. asırda Evliya Çelebi tarafından - bir kısmı *mahallî rivayetler*'den, diğer bir kısmı da *yazılı eserler*'den¹ istifade edilmek suretiyle - tesbit edilen Sarı Saltuk menkabeleri'nin ehemmiyeti, aşağı yukarı bir asırdanberi bâzı tarihçilerin gözünden kaçmamışsa da², *vekayinâme*'ler-

¹ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'sinin birçok yerlerinde, Sarı Saltuk'a ait mekamlardan ve onun menkabelerinden bahsettiği gibi, bu hususta Yazıcıoğlu ile Ken'ân Paşa'nın birer *menakıbnâme* yazmış olduklarından da bahseder; ve Ken'ân Paşa'nın, nazm ve nesir karışık olarak 40 cüz'den mürekkep olan bu eserini yazmak için, *Mohammediye* müellifi meşhur Yazıcıoğlu Mehmed efendi'nin eseriyle, *Fütühât-ı Tohtamış Han* adlı Kırım'a ait diğer bir eserden istifade ettiğini söyler. Seyyid Lokmân, doğrudan doğruya Yazıcıoğlu 'Alî'nin *Selçuknâme*'sinden istifade etmiştir ki, Müneccim başı da *Câm-i 'al-Düvel*'inde yine aynı kaynaktan bu malûmatı iktibas etmiştir. Daha İbn Batûta zamanında *Baba Dağ*'ında türbesi ve menkabeleri mâruf olan bu kahramana ait birtakım rivayetler, XIV. asırda *Bektaşî vilâyetnâmeleri*'ne girmişti; ve XV. asırdan başlayarak, Sarı Saltuk artık Bektaşîlerin büyük velîlerinden biri olarak telâkki olunuyordu.

² Selçuklu Sultanı İzzeddin'in İstanbul'a Paleologlar sarayına iltica-sından sonra, 662 de Anadolu'dan birtakım Türk asiretleri'nin Rumeli'ye geçerek Bizans hizmetine girmeleri, sonra bunların *Dobruca* sâhasına yerleşmeleri, ve

deki bâzı küçük kayıtlarla *menakıbnâme*'lerdeki bâzı parçalar ve *Evliya Çelebi*'deki rivayetler müstesna olmak üzere, başka malzemenin ele geçmemesi, ve Sarı Saltuk'un müridi olan *heterodoks* türk dervîşi meşhur *Barak Baba* hakkında ilim âlemince hemen hiçbir şey bilinmemesi¹, Smirnov'un daha elli sene evvel mevcudiyetinden bahsettiği *Saltuknâme* hakkında başka neşriyatta bulunulmaması², gerek Sarı Saltuk hakkında, gerek mevcudi-

daha sonra bunlardan bir kısmının Kırım'a ve Anadolu'ya dönmeleri hakkında müs-lüman ve Bizans kaynaklarında mevcut haberlerden bahseden birçok tarihçiler, bu münasebetle Sarı Saltuk'dan da bahsederler. Lâkin, doğrudan doğruya ona ait etraflı bir tetkik yapılmış değildir. J. Deny birkaç küçük yazısında ondan bahsetmiş, F. W. Hasluck, avrupalı seyyahların eserlerinde ona ait halk ri-vayetlerini toplamış, ve bizim *Türk Edebiyatında ilk Mutasavvıflar* (İstanbul 1919 s. 63-65) adlı eserimizde ise buna ait küçük bir hulâsa neşredilmiştir. F. Babinger, *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki Sarı Saltuk maddesinde bütün bu malûmatı hulâsa etmişse de, Evliya Çelebi'ye istinad ederek, «Sarı Saltuk'a *acem* lâkabının verildiği» hakkındaki iddiası, Evliya'da Şah İsmail Şafevî'ye ait bir fıkrayı (c. 3. s. 244) yanlış anlamasından ileri gelmiştir. Yine burada *İlk Mutasavvıflar*'ın 1922 de intişar ettiği ve Sarı Saltuk hakkındaki malûmatın da yalnız Evliya Çelebi'den alındığı hakkındaki fıkra da, iyi niyetle yapılmayan sarîh bir tahriftir; çünkü burada, Evliya Çelebi'den başka, *Bektaşî vilâyetnâmeleri*'nden, *Seyyid Lokmân*'dan, *Selçuknâme*'den, *İbn Batû*'dan, *İbn Kemal*'in *Mohac-nâme*'sinden, Nev'î zâde 'A'âî'den, *Hısnâme*'den de istifade edilmiştir. Babinger, benim yalnız Evliya Çelebi'den istifade ettiğimi söylemekle, yazısında zikrettiği bütün bu kaynaklardan önce kendinin faydalandığı zannini uyandırmak istemiştir.

¹ Sarı Saltuk'un müridi olan ve Sultan Ölcaytu devrinde hanlılar sa-rayında büyük bir nüfuz kazanarak 707 H. de Gilân'da feci bir şekilde öldürülen bu türk söfisi hakkında ilk defa *Anadolu'da İslâmiyet* mekalelerimde biraz malûmat vermiştim (ayrı basım, s. 73-74). Avrupa âlimleri tarafından umumiyetle *Burak* şeklinde okunan ve bâzı Moğol prensleri tarafından da taşınan bu türkçe adın, *Barak* tarzında okunması iycab edeceğini tasrih etmiştim ki, P. Pelliot da buna iştirâk etmiştir. *Sarı Saltuk* ve *Dobruca Türkleri* hakkında hazırlamış olduğumuz monografide, bu mühim şahsiyetten de etraflı bir surette bahsedilmiştir.

² Rus müsteşriki Smirnov, *Türk Edebiyatına ait monografi* (Petersburg 1891, s. 30) adlı eserinde, Anadolu destanlarından bahsederken, *Bağtınâme*'den sonra, bu eser hakkında da biraz malûmat vermiştir: «Halk arasında bu kadar yayılmış olmayan diğer bir osmanlı destanı, *Menkabe-i gazavât-ı Sultan Sarı Saltuk Gazi* adını taşır. Bu menkabe, türk tarihinin mühim devri olan Avrupa'ya yerleşme zamanına aittir. Bu eser, mevkileri, vak'aları, kahramanın hususiyetleri, menkabelerinin tavsifi, üslûbu itibariyle, tıpkı *Bağtınâme*'deki hususiyetlere maliktir. Bu menkabede, hristiyan velîleri hakkındaki menkabelerde bulunan motiflere tesadüf edilir. Meselâ Saint George'un «kızları yiyen ejderhayı mağlûp etmesi» efsanesi gibi. Bu gibi unsurların osmanlı *epope*'sinde bulunması,

EBULHAYR

Han'ın hükümdarlık mücadelesine yardım etti. İsfendiyar Han 1623'te hükümdar olunca Ürgenç'i kardeşine verdi. Tahtı Mangışlak ve Balhan Türkmenleri yardımıyla kazanmış olan İsfendiyar Hanın baskı yaptığı Özbekleri çevresinde toplayarak ağabeyine tavır aldı, ayaklandı. İsfendiyar Han, bu ayaklanmayı bastırınca Kazakistan'a kaçtı (1626). Ağabeyinin yokluğundan istifade ederek Hive Kalesini aldı (1928). İsfendiyar Han dönünce kardeşini Safevîlerin elindeki Ebiverd'e sürdü (1629). Safevî hükümdarı Şah Safî'den büyük ilgi gördü. İsfahan'da yerleşerek Türk tarihi üzerine araştırmalar yaptı. Kalmukların yanında kalarak Moğol dilini ve geleneklerini öğrendi. Aral Özbekleri onu Ürgenç'te han ilân ettiler (1642). İsfendiyar Han'ın ölümü üzerine Harezmi Hanı oldu (1645). Aralıksız 21 yıl hükümdarlığı sırasında Kalmukları dağıttı. Buhara Özbekleri, Safevî Şahları, Kalmuk Hanları ve Ruslarla savaştı. Çağatay edebiyatının en ünlü bilgin hükümdarı, yazar ve şairi olan Ebulgazi'den iki önemli eser kaldı. **Eserleri:** *Şecere-i Terâkime* (1659) ve oğlu Enûşe tarafından tamamlanan *Şecere-i Türk* (1663). *Şecere-i Terâkime*'yi Reşidüddin'in *Câmi'ü't-Tevârih*'ine aldığı *Oğuznâme*'yi, Türkmenler arasında ele geçirdiği diğer yirmi kadar *Oğuznâme* rivayetiyle karşılaştırarak tasnif etti. Bu arada ve on yedi kadar *Cengiznâme*'den bahsetti. Tumanskiy tarafından Rusçaya çevrilip 1892'de Aşgabad'da basıldı. 1903'te yine Aşgabad'da *Mâverâ-yı Bahr-i Hazer* dergisinde tefrika edilmeye başlandıysa da tamamlanamadı. Bu eserin Çağatayca yazması TDK tarafından yayımlandı (1937). Asıl neşir 1958'de A. N. Kononov tarafından *Rodoslovnaya Türkmen* adıyla yapıldı. *Şecere-i Türk*, Şeybanîler tarihi ve Moğol tarihi hakkında Avrupalılara bilgi veren ilk kaynaktı. Eser Rusça, Almanca, İngilizce ve Fransızcaya çevrildi. Kitabın Türkçe aslı, Kazan'da yayımlandı (1824). Ahmet Vefik Paşa bu baskıdan eseri Osmanlıcaya çevirerek *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde tefrika etti (1864) ve kitap hâlinde bastırdı. Dr. Rıza Nur tekrar Türkçeye çevirerek 1925'te yeniden İstanbul'da yayımladı. Bu eser Moğol hanedanı ve kabileler tarihini belirten, kısmen destanî özellikleri olan en önemli kaynaklardan biri olarak kabul edildi. Muharrem Ergin *Türklerin Soy Kütüğü* adıyla 1974'te "1001 Temel Eser Dizisi" içinde yayımladı.

Kay.: AES, s.196; BL 7/3504; İA, 4/79-83; ; RTET 1/273,275.641-642,645-647, 2/1069; TA, 14/291-292. TDEA, 2/415; Mustafa Kafalı, *Ebulgazi Bahadır Han*, TDVİA s.358-360; TMA s.108; Mualla Ege-

men, *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Türkî* (T. Tez 917); Şükriye Yılmaz, *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terakime* (T. Tez 971); Ebulgazi Bahadır Han (Haz. Muharrem Ergin), *Şecere-i Terakime-Türklerin Soy Kütüğü* "Tercüman 1001 Temel Eser serisi". ♣G. OKUTAN

EBULHAYR (15. yy.): Divan şairi. İpsalalıdır. Millet K AEME nu: 1365-66'da bulunan 1120 beyitlik bir *Mevlid-i Şerifi* vardır. 1491 tarihinde yazılan bu eser Süleyman Çelebi'den etkilenecek meydana getirilmiştir. S. N. Ergun *Türk Şairleri* adlı eserinde bazı beyitlerini örnek olarak yayımladı.

Kay.: TDEA 2/415; TŞ 3/1197; Süleyman Bülbül; *Ebulhayr'ın Mevlidi* (T. tez. 1032). ♣G. OKUTAN

EBULHAYR (17. yy.): Divan şairi. Şam'da doğdu. Şairin Şam'dan ticaret için İstanbul'a gelip döndüğü, Rıza ve Mucib tezkirelerinde belirtilmektedir. *Rıza Tezkiresi*'nde Ebulhayr'a ait bir beyit kayıtlıdır. Şairin şiirleriyle övünmesine karşılık Mucib, onun şiirlerini orta seviyede bulmuştur.

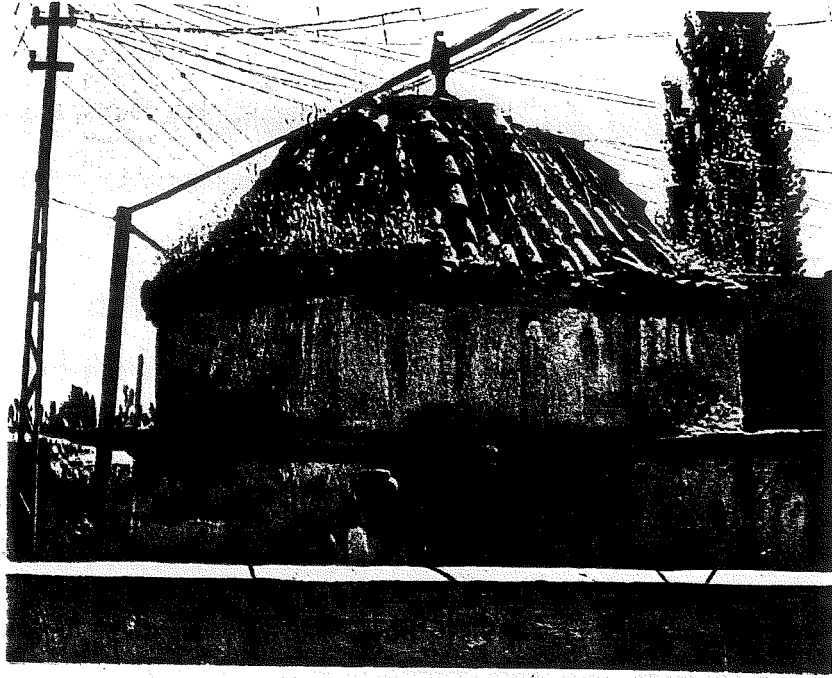
Kay.: RTs. 14; TDEA 2/415; TGDEİS s.104; TN 2/4(15); TŞ 3/1197; TŞ/MS.21. ♣Yaz.Krl.

EBULHAYR Rumî (15. yy.): Yazar. *Saltuknâme* adlı eseri olduğu bilinmektedir. Bu eserden Ebulhayr'ın, Cem Sultanın maiyetinde bulunduğu ve şehzadenin emriyle 1474-1480 yılları arasında Anadolu ve Rumeli'yi dolaşarak Sarı Saltuk'a ait menkabeleri topladığı anlaşılmaktadır. **Eseri:** *Saltuknâme*, mensur bir Türk destanıdır. 13. yy. Anadolu alperenlerinden Sarı Saltuk'un menkabevî hayatını, savaşlarını ve kerametlerini anlatmaktadır. Halktan derlendiği şekliyle ve sade bir nesirle kaleme alınan eser, on beşinci yüzyıl Türkçesi için değerli bir kaynak olduktan başka, on üçüncü yüzyıl Türk tarihi içinde menkabevî bir bilgi hazinesidir. İlk ciltte Sarı Saltuk'un çocukluğu, yetişmesi, ilk gazası, Saltuk adını alışı, Kâbe, Kafdağı, Kırım, Mısır, Habeşistan ve Hindistan'a yaptığı seferleri, ikinci ciltte Türkistan seyahati, Frenk diyarını fethi, Cezâyir ve Kûhistan'a gidişi, üçüncü ciltte Maşnk ve Mağrib diyarları, Arabistan, Asfaryan cengi, Edirne'nin fethi ve Sarı Saltuk'un şehadeti anlatılır. Destanda yer alan hikâyelerden bir kısmı gazinin gittiği yerlerin âlimlerinden dinlediği hikâyelerdir. Bir kısmına da masal unsurları karışmış, gazi bir masal kahramanı hâline getirilmiştir. Destan Anadolu'ya gelen alprenlerin, gazilerin Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşmesinde gösterdikleri faaliyetler,

SALTUK-NÂME'NİN TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNDEKİ YERİNE VE ÜÇÜNCÜ NÜSHASINA DAİR

Milli Kùltür
Kütüphanede Mavzudur

02 TEMMUZ 1993

Dr. Müjân Cumbur

Bor'da Sarı Saltuk Türbesi

Edebiyat tarihçilerimizin Türk milliyetçiliğinin ilk müjdecilerinden saydıkları eserlerin hemen hepsi, Türk diline verdikleri değerle dikkati çekerler. Türk dilini değerlendirir, tabii olarak, dilde milliyetçiliğin başlıca işareti-dur. Bununla birlikte asıl üzerinde durulacak husus, Türklüğün ve bir bütün olarak Türk milletinin ele alınıp değerlendirilmesidir. Bu konuda incelenmesi gereken eserlerin başında da S a l t u k - n â m e gelmelidir, denirken bir hakikat ifade edilmiş olur.

Saltuk-nâme, bilindiği üzere, üç kıt'ada, hususiyle Anadolu ve Güney-doğu Avrupa'da, Müslümanlığın yayıcısı olarak, Batı ilim çevrelerinde dahi, "eli tahta kılıklı misyoner-şövalye" diye ün kazanmış bir Türk kahramanının yani Seyyid Şerif Sarı Saltuk'un menkabevi hayatını anlatır¹. Dini ideallerin her türlü mukaddes duygu ve düşüncenin üstünde tutulduğu bir ümmet devri eseri olan S a l t u k -

n â m e 'de Türkler'in diğer müslüman milletlere göre bir başka biçimde değerlendirildikleri, adeta bir milliyetçi görüşün doğmağa, hiç olmazsa ilk emârelerinin belirmeğe başladığı dikkati çeker.

S a l t u k - n â m e için, Türkler'in yeni yurtlarına yerleşmelerinin destâni bir tarihi de denilebilir. Bu konuda örnek olarak, Osman Beyin yurt edinmesi ve beyliğini kurması verilebilir.

"... Ol gelen leşker İslâmın Beği Ertuğrul'un oğlu Alp Gazi Osman idi. Karşı gelüp ol ite bir gürz urdı. Esir idüp leşkerin sıdılar, döndiler, Şerif'e geldiler. Şerif hazreti, Osman'a duâlar itdi. 'Yüzün ağ olsun, feth ü nus-

(1) Sarı Saltuk için bk. F. Babinger: Sarı Saltuk Dede, İslâm Ansiklopedisi, C. 10, S. 220; F. Köprülü: Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar, 2. bs. Ankara 1966, muhtelif yerler.

SARI SALTUK VE SALTUKNÂME

Dr. Ahmet Yaşar Ocak

Saltuknâme 1480'lerde, Fatih'in oğlu Cem Sultan'ın arzusu üzerine Ebu'l-Hayr-i Rûmî tarafından kaleme alınmıştır. Bilindiği gibi Fatih Uzun Hasan üzerine giderken Rumeli'nin muhafazası için Cem'i Edirne'de kaymakam bırakmıştır. Şehzâde bu sırada dolaştığı yerlerde dinlediği Sarı Saltuk menkabelerine ilgi duyarak bu şahıs hakkında bilgi edinmek istemişti. Böylece Sarı Saltuk'la ilgili menkâbeleri ve bilgileri toplamakla görevlendirilen maiyyet erkânından Ebu'l-Hayr-i Rûmî, kendi ifadesine göre yedi yıl dolaşarak bugün "Saltuknâme" adıyla bilinen büyük kompilasyon eserini meydana getirmiştir.

Burada Saltuknâme hakkında genel mahiyette bir açıklama yapılmayacaktır. Bu konuda değişik araştırmacılar tarafından günümüze kadar bazı yazılar kaleme alınmıştır. Mesalâ eseri ilk inceleyen A. Gölpınarlı, Yunus Emre'ye hasrettiği bir iki eserinde Saltuknâme'yle ilgili açıklamalar yaptığı gibi, F. Köprülü de "Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları" adındaki büyük makalesinde yine esere dair genel bilgiler vermiştir. Ayrıca O. Köprülü ve daha başkaları çeşitli bakımlardan Saltuknâme ile ilgilenmişler, son olarak da Profesör Fahir İz, Amerika'da yayınladığı Saltuknâme'nin önsözünde ve VIII, Türk Tarih Kongresi'ne sunduğu bir bildiride eseri yine değişik yönlerden genel mahiyette olarak ele almıştır.

Burada yapılacak olan, eserin Sarı Saltuk'un tarihî şahsiyeti açısından neler ihtiva ettiğini açıklamaya çalışmak ve onun kimliğini aydınlatmakta hangi ölçüde rol oynadığını ifadeye gayret etmek olacaktır. Ancak daha evvel, diğer tarihî kaynaklara dayanarak Sarı Saltuk hakkındaki bilgileri gözden kısaca geçirmek gereği vardır. Yalnız, Dobruca'ya yapılan Türkmen göçüne ait tafsilat, günümüze kadar özellikle Avrupa'lı ve Balkan ülkelerine mensup ilim adamları tarafından yeterince işlendiği için, konu dışı kalacaktır. Maamafih, Sarı Saltuk'u tarihteki yerine oturtmak maksadıyla, çok kısa olarak bu olaya dokunmak gerekir.

Oğuznâme ve Tevârih-i Âl-i Selçuk gibi tarih kaynaklarının belirttiğine göre, 1246 larda Anadolu'da Moğollar'ın iyice hakim olmasından son-

ra II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümüyle, oğulları II. İzzeddin Keykâvus, IV. Kılıçarslan ve II. Alâeddin Keykubad taht kavgasına tutuşmuşlardı. Sonunda yenilip bütün haklarından soyulan II. İzzeddin Keykâvus, maiyyeti erkânı ile birlikte Bizans imparatoru VIII. Mihael Paleologos'a sığınmıştı. İmparator sultana ve yanındakilere çok iyi muamele etti. İzzeddin imparatorundan, ya Moğolları yenmek için kendisine yardım etmesini, yahut da maiyyetindekilerle yerleşebileceği bir arazi vermesini istedi. Moğollarla takışmayı menfaatlerine uygun bulmayan imparator, o zamanlar tamamiyle boş olan Romanya'daki Dobruca topraklarını ona tahsis etti. Bunun üzerine 622/1263-4 yılında İznik ve İzmit taraflarından 20-30 obalık yüzlerce göçebe Türkmen âilesi boğazı geçerek Rumeli'ne ayak bastılar ve Dobruca'ya yerleştiler. İşte bu Türkmenlerin başında Sarı Saltuk bulunuyordu¹.

Yine kaynakların bildirdiğine göre, İzzeddin Keykâvus bir ara imparatoru devirmek için bir komploya katılması sebebiyle Enez'e hapsedilmişti. Fakat bir fırsatını bulan İzzeddin, Kırım hanı Berke'yi imdadına çağırması ve Berke Han tarafından kurtarılmıştı. 1265 yılında Berke Han hem İzzeddin'i hem de türkmen kolonisini Kırım'a götürüp Kefe dolaylarında iskân etmiştir. İşte Sarı Saltuk da yine bu Türkmenler arasında bulunuyordu². El-Birzâlî gibi bazı Arap tarihçilerinin onu "Saltuk el-Kırımı" diye anmaları bu sebeptendir³. Türkmenler orada yeni bir kaç şehir kurdular. İzzeddin Kırım'da 13 yıl yaşadıkdan sonra 1278 de öldü. Berke Han'ın ölümünden sonra ise Sarı Saltuk ve Türkmenler tekrar Dobruca'ya döndüler⁴. Sarı Saltuk burada 1293 yılına kadar yaşadı ve ölümünden sonra Babadağı'ndaki zâviyesine gömüldü. İşte Sarı Saltuk hakkında bilinen tarihî rivâyetler kısaca bunlardan ibarettir.

Fakat bu bilgiler, Sarı Saltuk'un İznik ve İzmit dolaylarındaki Türkmenler arasında yaşayan ve 1263-4 lerde Dobruca'ya onlarla beraber yerleşen bir Türkmen babası olduğu dışında, onun kimliğini aydınlatacak başka bir ip ucu vermemektedir. Maamafih buna dayanarak en azından şu söylenebilir: 1246 lardan sonra Anadolu'da yoğunlaşan Moğol baskısı ve taht kavgalarının sebep olduğu huzursuzluklar, tıpkı göçebe Türk-

- (1) Scid Locmani ex libro Turcico que Oghuzname inscribitur, nar. J.J. Lagus, Helsingfors 1854, ss. 3, 9; Yazıcızâde Ali, Tevârih-i Âl-i Selçuk, TKSM (Revan) ktb. nr. 1391, vv. 375a-376b.
- (2) A.g.eserler, s. II ve vv. 377a-b.
- (3) Bk. Tarih, TKSM (III. Ahmed) ktb, nr. 2951, v. 105b; İbn Aybek es-Safadi, Târihu A'yân'il-Asr, Süleymaniye (Ayasofya) ktb, nr. 2970, v. 43a.
- (4) Oghuzname, s. II; Tevârih-i Âl-i Selçuk, v. 415b-416a.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

20 April 2014

- 13836 AYDOĞAN, Zeynep. Creating an ideal self: representations of infidels in the late medieval Anatolian frontier narratives. *Osmanlı Araştırmaları. Journal of Ottoman Studies*, 40 (2012) pp.101-119. [Frenk, Rum, Yunan, etc, in epics such as the *Battalnâme*, the *Danışmendnâme*, and the *Saltuknâme*. With abstract in Turkish.]

Butteln a m

02260

Don't make any

500000

070434